

РЕЦЕНЗИЯ

От: **доц. д-р Стела Стоянова Ралева**
*Стопански факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“
професионално направление 3.8. „Икономика“
научна специалност „Политическа икономия“*

Относно: *процедура по защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. „Политически науки“, докторска програма „Европеистика“ към Философски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

Автор на дисертационния труд: **Мариела Иванова Савкова**

Тема на дисертационния труд: **Мониторинг и последваща оценка на въздействието на кохезионната политика на ЕС в България**

Научен консултант: **доц. д-рн Калоян Димитров Симеонов**

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № РД-38-621/22.11.2022 г. на Ректора на СУ.

Рецензията е разработена в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд представлява интересно и комплексно изследване върху тематика, чиято актуалност произтича от съществуването до момента на ограничен брой изследвания върху инструментариума за последваща оценка на въздействието на кохезионната политика на ЕС върху социално-икономическото развитие на България, и особено в регионален план, както и от възможността при разработване на такъв инструментариум той да бъде прилаган и за следващите програмни периоди. Едновременно с това избраната тема представлява сериозно научно предизвикателство поради своя интердисциплинарен характер и много широкия си обхват, както в чисто

съдържателен аспект, така и от гл. т. на изследвания период и извършените сравнения с други страни. Предвид тези особености като сериозно достойнство на рецензираната разработка следва да се отбележи нейната мащабност и постигнатата многопластовост на анализа.

Дисертацията е с общ обем от 263 нестандартни страници, като 246 от тях представляват основен текст. Тя е структурирана в увод, три глави, основни препоръки, заключение, библиографска справка и две приложения. Избраната структура е много подходяща от гл. т. на целта и задачите на изследването и позволява надграждане на анализа, като обособените основни структурни единици са силно детайлизирани.

В *увода* е обоснована актуалността на проблематиката и са зададени точно обектът и предметът на дисертационния труд. Формулирана е основната хипотеза и са поставени най-важните въпроси на изследването. Заявена е експлицитно неговата главна цел, която е конкретизирана чрез набор от шест изследователски задачи, и е очертано приложното поле на кохезионната политика. Описана е структурата на дисертацията, характеризирани са териториалният и времеви обхват на изследването и са изведени основните ограничения на анализа. Направена е обща характеристика на изследователската методология, изяснени са използваните конкретни методи в обособените части на дисертацията и са посочени най-важните източници на емпирична информация.

В *първата глава* са представени теоретичните основи на кохезионната политика и е обосновано използването на комплексен, исторически и системен подход към нея. Изложени са основните идеи на еволюционните теории за растежа и оптимално пространствено развитие и са коментирани фундаменталните причини за регионалните неравенства. Анализирани са същността на концепцията „Европа на регионите“ и са проследени базисни постановки на регионалната наука. Разгледана е еволюцията на европейската кохезионна политика и са идентифицирани основните етапи при нейното осъществяване. Много ценно в тази част на разработката е дефинирането на основни понятия и принципи, съотносими към тази политика, които обикновено се възприемат нееднозначно. Специално внимание се отделя на сходствата и различията между понятията „кохезия, конвергенция и кохерентност“ и между „евроинтеграция, европеизация и разширяване на ЕС“, на същността на понятието „регион“ и обособяването на различни категории райони, както и на характеризирането на метода на кохезия,

разграничаването на нейните разновидности и представянето ѝ като зависима от разширяването на ЕС. Други съществени пунктове в теоретичната част на дисертацията са свързани с дефинирането на понятията „граница на кохезия“ и „линия на регионална бедност“ и с представените съдържателни коментари върху досегашните МФР на ЕС и България. От направения анализ в първата глава на дисертационния труд става ясно, че Мариела Савкова има солидна теоретична подготовка и демонстрира много добри способности за авторова систематизация на съществуващите знания.

Втората глава представя концептуализацията на модела за последваща оценка на структурните и кохезионния фондове в България и емпиричния анализ на съставлящите го показатели. Тя започва с обособяването на двата основни конструктивни елемента на този модел – хоризонталните и вертикалните индикатори, и с обосновката на тяхното използване. След това вниманието се съсредоточава върху поведението на 30 хоризонтални индикатори, формиращи три групи и отнасящи се съответно до икономическата, социалната и териториалната кохезия. Измерването на икономическата кохезия се прави чрез равнищата и динамиките на БВП и БВП на човек от населението за страната, по планови райони и/или икономически сектори, на социалната кохезия – чрез доходите и потреблението на домакинствата, заетостта и безработицата, а на териториалната кохезия – според разпределението на СКФ, техния размер и възвръщаемост. Като трета стъпка е проследено поведението на 22 вертикални индикатори, описващи състоянието и промените на инфраструктурата, човешките ресурси, бизнес средата и предприемачеството и балансираността на териториалното развитие. Изследването в тази част от дисертацията е базирано на използването на огромна по обем емпирична информация от различни източници и на съставянето на множество производни показатели. То включва различни равнища на анализа – национално, по планови райони и по области, и дава възможност за извършване на сравнения между тях. Много добро впечатление правят извършените съпоставки между хоризонталните и вертикалните индикатори и между техните отделни групи, както и откритите при тях положителни и отрицателни последици от усвояването на СКФ.

Третата глава е посветена на сравнителния анализ на въздействието на кохезионната политика на ЕС в държавите-членки на ЕС от ЦИЕ и страните от Дунавския макрорегион. Идеята е да се характеризира относителната позиция на България сред тези

страни и да се получи оценка на нейната кохезия в съпоставителен план. Изследването в първата част от главата е концентрирано върху страните от ЦИЕ и се базира на тяхното население, равнище на БВП на човек от населението по ППС спрямо средното за ЕС и темпове на нарастване. Употребата на втория индикатор позволява класифицирането на страните като по-развити, в преход, изоставащи и догонващи, както и проследяването на промените в техния статус в интервала 2010 – 2018 г. Много удачно тук е насочването на анализа и на регионално равнище, което дава възможност за подразделяне на регионите по същия критерий и за открояване на връзката между тяхното позициониране в съответните групи и нивата на кохезия на национално равнище. Включването във втората част на главата на страните от Дунавския макрорегион добавя нов ракурс на сравнителното изследване, при който се следва същата логика, но се разчита и на няколко допълнителни показатели, вкл. обема на транспортираните товари по вътрешните водни пътища, достъпа до интернет, размера на външните трансфери и др.

В *заключението* са обобщени най-важните изводи от извършения анализ, които са обвързани с решаването на конкретните изследователски задачи и с доказването на основната хипотеза на изследването. В него е направено разграничение между емпиричните и методологичните резултати от дисертацията, дадена е цялостна оценка на ефективността на кохезионната политика на ЕС в България през първия за страната програмен период и са открити перспективите за постигането на териториална кохезия.

Непосредствено преди заключението са формулирани синтезирани препоръки към държавната администрация, общинските администрации и бизнеса, които са базирани на изследователските резултати.

Библиографската справка съдържа 194 източници на български и английски език, вкл. научни публикации, други интернет източници и нормативни документи.

В *приложенията* са представени в табличен вид логическата матрица на модела и пътната карта на растежа на плановете райони, които систематизират резултатите от анализа в основния текст.

Различните структурни единици са съдържателно обвързани помежду си и са подчинени на общата логика на разработката.

2. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Основните научни и научно-приложни резултати в дисертацията може да се обобщят по следния начин:

Първо: Извършеният теоретичен анализ на еволюционните теории за растежа и оптималното пространствено развитие, както и на същността, характеристиките и промените на кохезионната политика във времето, който е силно фокусиран и служи като надеждна основа за последващите методологичен и емпиричен анализ.

Второ: Изследваното въздействие на СКФ върху икономическата, социалната и териториалната кохезия на база на използването на 52 индикатори, подбрани според възможностите им да разкриват различни измерения на всеки от трите вида кохезии, както и от гл. т. на двете основни европейските цели на кохезия в България и на националните приоритети съгласно НСРР.

Трето: Анализирания динамична динамика на индикаторите и съпоставката между тях, които позволяват получаването на сравнителна оценка на ролята на СКФ за постигането на различните видове кохезия – икономическа, социална и регионална, и за изпълнението на националните приоритети в областите на базовата инфраструктура, човешките ресурси, бизнес средата и предприемачеството, и балансираното териториално развитие.

Четвърто: Детайлното изследване на неравенствата между плановите райони и областите в България, характеризирания на тяхното позициониране спрямо „границата на кохезия“ и „линията на бедност“ и проследяването на съответните им изменения във времето.

Пето: Сравнителният анализ на кохезията с ЕС на държавите-членки от ЦИЕ, откритите сходства и различия между тях, оценяването на степента на неравенство между отделните им райони и категоризирането на районите на ниво NUTS2 на по-развити, в преход, изоставащи и догонващи.

Шесто: Коментирания нива на кохезия на отделните страни от Дунавския макрорегион, класифицирането на страните и плановите им райони в различни групи, идентифицирането на най-проблемните им области и очертаването на основните тенденции в транспортната свързаност между тях.

Седмо: Направите препоръки за промяна във фокуса на кохезионната политика, за надграждане на координационния механизъм на европейските програми, за прилагане на

иновативни подходи за регионално планиране и повишаване на административния капацитет, и за подготовката на интегрирани териториални инвестиции и гарантиране на дълготрайност на резултатите.

3. Оценка на основните научни и научно-приложни приноси

Най-важните научни и научно-приложни приноси на представената дисертация са:

Първо: Направената авторова систематизация на теоретичните възгледи за кохезионната политика и откритите достижения и проблеми на тази политика в еволюционен план.

Второ: Селекцията на система от хоризонтални и вертикални индикатори за оценяване на ефектите от кохезионната политика.

Трето: Разработеният модел за последваща оценка и мониторинг на въздействието на кохезионната политика на ЕС в България на национално равнище и по планови райони.

Четвърто: Убедително доказаната изследователска хипотеза, че СКФ през първия програмен период са довели до задълбочаване на регионалните неравенства в страната и формулираните заключения за сравнително най-добри резултати по отношение на икономическата кохезия и базисната инфраструктура.

Пето: Откритата относителна позиция на България сред останалите страни от ЦИЕ и Дунавския макрорегион и направеният извод, че ускореното развитие на най-развитите централни региони във всички бивши социалистически страни е за сметка на най-бедните райони.

Шесто: Обоснованото предложение за въвеждането у нас на метода на кохезия и поставянето на акцент върху финансирането на планови райони и области, чиито доходи на човек от населението са по-ниски от средните за страната.

4. Лични впечатления

Личните ми впечатления от Мариела Савкова са от участието ми във вътрешната й защита в катедра „Европеистика“ и от други тематични дискусии. Те са за много амбициозен и подготвен изследовател, който отстоява последователно своите позиции и проявява рядко срещана за този етап на академично израстване научна смелост.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Мариела Савкова е представила списък от седем самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд, като всички те представляват доклади от конференции и други научни форуми. Те са посветени на уроците от последното разширяване на ЕС, развитието на регионите, федерализма и европеизацията, икономическата и социална кохезия, кохезионната политика на ЕС и мониторинга и оценката на нейното въздействие върху страните от ЦИЕ. Три от публикациите са на английски език и са издадени в чужбина. Както става ясно от заглавията на докладите, те включват значими резултати от дисертацията и затова тя може да се определи като *достатъчно апробирана*.

С посочените публикации дисертантът покрива напълно минималните държавни изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в научна област 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.3. „Политически науки“ според член 26 от ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е в обем от 50 страници. В него е описана структурата и е представена синтезирана обща характеристика на дисертационния труд. Направено е кратко изложение на съдържанието по глави, като е акцентирано върху постигнатите по-важни изследователски резултати. Приложена е справка за научните приноси на разработката, както и списък на свързани с нея публикации на автора. Общата ми оценка за автореферата е, че той представя точно, коректно и в необходимата пълнота основните моменти от дисертационния труд.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Наред с изложените достойнства на дисертационния труд, към него могат да се отправят и някои *критични бележки*. Едната от тях се отнася до твърде категоричния характер на някои заключения, които обвързват поведението на основни индикатори за икономическата и социална кохезия със СКФ. Трябва да се има предвид, че разглежданият в дисертацията период е твърде сложен и включва годините непосредствено преди, по време и непосредствено след Голямата рецесия, при което динамиката на голяма част от

тези индикатори е силно зависима от влиянието на конюнктурни фактори. Посочената специфика на периода, както и наличието на лагови ефекти, вкл. на кохезионната политика, изискват някои от емпиричните резултати да бъдат интерпретирани като индикативни. Втората бележка е, че много широкият обхват на разработката понякога е за сметка на дълбочината на анализа и недостатъчната обосновка на някои от селектираните променливи. Такъв е случаят например с индикаторите за задграничните трансфери и достъпа до интернет в страните от басейна на река Дунав, които не присъстват в модела и не се анализират преди това за България и страните от ЦИЕ. Изследването щеше да спечели и ако разграничението между конвергенция и кохезия беше допълнително прецизирано и приложено в емпиричната част, ако в текста бяха избегнати някои повторения (напр. на структурата на хоризонталните и вертикалните индикатори) и ако бяха отстранени отделни технически и терминологични неточности. Посочените бележки не променят общото много положително впечатление от дисертационния труд.

Препоръчам на Мариела Савкова да продължи да се занимава с оценяване на ефектите за България от кохезионната политика на ЕС през следващите програмни периоди и да публикува дисертацията си като книга.

Предлагам по време на защитата тя да отговори на следния въпрос:

Какви са приликите и различията между предлагания от нея модел и модела SIBILA по отношение на съдържащите се в тях променливи и получените резултати за първия програмен период?

Заключение

Представената дисертация представлява мащабно, многопластово и самостоятелно научно изследване на актуален проблем с интердисциплинарен характер. Тя показва много добро познаване на съществуващата теория и практика, има отчетливо изразен аналитичен характер и съдържа безспорни емпирични и методологични приноси. Тя отговаря напълно на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Предвид всичко посочено давам категорична положителна оценка на рецензирания дисертационен труд на тема „Мониторинг и последваща оценка на

въздействието на кохезионната политика на ЕС в България” и с пълна убеденост предлагам на членовете на уважаемото научното жури да гласуват за присъждането на Мариела Иванова Савкова на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.3. „Политически науки”, докторска програма „Европеистика“.

19.12.2022 г.

Подпис:

София